Стоматолошки факултет у Београду

ЗУБНА ТКИВА ПАЦОВА ЈЕДНОКРАТНО ТРЕТИРАНИХ ЕСТРОГЕНОМ

Живковић А., С. Седлецки

У раду се износе резултати проучавања одонтобласта и везивних ћелија пулпе првог и другог молара, горње и доње вилице, пацова третираних полним стероидима. Животиње су неонатално инјициране 3. дана живота s/c са 30 μ Ci ^{3}H тимидина и са 30 μ Ci ^{3}H тимидина и 1000 гама OeDP. Животиње су жртвоване 38. дана живота. Методом аутохисторадиографије установљено је да број маркираних одонтобласта и везивних ћелија пулпе је већи у животиња третираних полним стероидима.

Молари пацова се најчешће користе код испитивања експерименталног утицаја на зубе. Они пролазе кроз све развојне фазе слично хуманом типу зуба и због тога су веома погодни за испитивања и упоређења. Имајући ово у виду, експериментални утицајем многих фактора могу се објаснити појаве аномалија у развоју зуба и вилица.

По мишљењу Schour-а и Massler-а (1962) целуларна активност почиње на одређеним местима, центрима раста, што код зуба чине квржица и збива се ритмично све дотле док траје животни циклус формативних ћелија.

Проучавајући животни циклус и обнављање ћелија меких зубних ткива, већи број аутора (Tasumi 1966; Smith и Warchawsky, 1975, 1977; Orlowski 1977) користи могућност експерименталног рада на пацовима, примењујући једну од хистохемијских метода – аутохисторадиографију, са трицираним тимидином као радиоактивним елементом. Из радова ових аутора познате су чињенице које говоре о развоју глеђног органа за време интраутериног живота, о преображају глеђног органа и диферентовању адамантобласта, одонтобласта и везивних ћелија пулпе. Сва ова испитивања допринела су да се упознају сложени процеси развића зуба, посебно са гледишта брзине формирања и квалитета чврстих зубних ткива.

У пацова 38. дана живота дефинитивно је формирана круница и завршен раст коренова првог и другог моларног зуба. Обзиром да овај период одговара периоду пубертетског развоја човека, где је организам у пуном развоју и као такав изложен многим утицајима, искоришћен је тај период за деловање полног стероидног хормона – естрадиола.

Литературни подаци говоре о естрадиолу као анаболику, о стимулативном деловању естрадиола на синтезу протеина и синтезу RNK (Williams, 1974). Обзиром да естрадиол и у малим количинама има јасно изражено дејство, циљ овог рада је да пратимо његов утицај, у колико га има и да проучимо у којој мери је изражен на ћелије меких зубних ткива – одонтобласте и везивне ћелије пулпе, првог и другог моларног зуба.

Материјал и метод рада

За ова истраживања коришћено је десет пацова Wistar соја оба пола. Животиње су подељене у две групе:

– контролну групу су чинили младунци од две женке неонатално инјицирани с/ц 3. дана живота са 30 μCi^{3}H тимидина;

– третирану групу су чинили младунци од две женке неонатално инјицирани с/ц 3. дана живота са 30μCi^{3}H тимидина и 1000 гама OeDp.

Животиње су жртвоване 38. дана живота. Изоловани су моларни предели горње и доње вилице, фиксирани у Боуиновој течности и декалцификовани у неутралном 20% EDTA.

Пресеци мезио-дисталног смера, дебљине 5μm су прекривени Илфордовом емулзијом I4, одржаваној на температури +4^{0}C у току шест месеци. развијање је вршено користећи Кодак Д 19 развијач, а фиксирање у киселом фиксиру. Препарати су бојени хематоксилином, а проучавани користећи светлосни микроскоп – Оптон.

Број одонтобласта одређиван је помоћу линеарног окуларног микрометра 1:100 уз објектив 40 X и окулар 10X на дужини од 660 μm у пределима: квржица (K), фисура (F), мезијалних површина (M) и врата зуба (V) првог и другог молара горње и доње вилице.

Везивне ћелије пулпе бројане су на површини од 4632 μm^2 помоћу мрежастог окуларног микрометра (1cm^2) уз објектив 40x и окулар 10x. Бројање везивних ћелија пулпе вршено је у централном делу коронарне пулпе првог и другог моларног зуба горње и доње вилице.

Од укупног броја ћелија на одређеној дужини, односно површини, а увек на истим местима, бројане су маркиране ћелије. На основу добијених вредности извршена је статистичка обрада података. Израчуната је средња вредност, стандардна грешка, а статистичка значајност студентовим T–тестом.

Резултати

Одонтобласти првог и другог молара горње и доње вилице животиња од 38 дана су густо збијени у једном реду са јасно израженим једром.

Средње вредности укупног броја одонтобласта првог горњег и доњег молара су приближно исте (табела 1). Нису уочене разлике у укупном броју ћелија између контролних и третираних животиња. Статистички сигнификантна виша вредност се запажа у пределу квржице горњег првог молара животиња третираних естрадиолом. Маркирани одонтобласти су уочени у свим испитиваним пределима горњег и доњег молара. Статистички значајне више вредности су забележене у пределима квржице и фисуре горњег првог молара и фисуре првог доњег молара животиња третираних естрадиолом.

Одонтобласти другог горњег и доњег молара (табела 2) животиња третираних естрадиолом и животиња инјицираних радиоактивним тимидином (контролне животиње) показују приближно исте средње вредности у укупном броју ћелија. Инкорпорирани радиоактивни тимидин се уочава у свим испитиваним пределима. Средње вредности броја маркираних одонтобласта другог горњег молара су више у животиња третираних естрадиолом у свим испитиваним пределима и статистички сигнификантне у пределима крвржица и фисура. Маркирани одонтобласти другог доњег молара такође показују више средње вредности у животиња третираних естрадиолом, а статистичка сигнификантност је у пределу фисуре зуба.

На хистолошком пресеку пулпе првог и другог моларног зуба горње и доње вилице уочава се велики број везивних ћелија. Ћелије су неправилног облика са претежно овалним једрима и цитоплазматичним продужетцима.

СРЕДЊЕ ВРЕДНОСТИ БРОЈА ОДОНТОБЛАСТА ПРВОГ ГОРЊЕГ И ДОЊЕГ МОЛАРА ИНТАКТНИХ И ЕСТРАДИОЛОМ ТРЕТИРАНИХ ПАЦОВА 38. ДАНА ПО РОЂЕЊУ

Табела 1.

ГРУПЕ ЖИВОТИЊА	Тачке мерења	Горњи молар: Укупан број ћелија	Горњи молар: Број маркираних ћелија	Доњи молар: Укупан број ћелија	Доњи молар: Број маркираних ћелија
Х-тимидин ињициран младунцима 3. дана живота	К	10,9 ± 0,39	1,0 ± 0,47	12,4 ± 0,30	0,4 ± 0,22
	Ф	11,8 ± 0,66	1,2 ± 0,45	11,5 ± 0,74	2,6 ± 0,62
	М	10,7 ± 0,47	2,4 ± 0,68	11,3 ± 0,56	3,4 ± 0,73
	В	10,4 ± 0,48	4,0 ± 0,84	11,3 ± 0,65	3, 4 ± 0,65
^{3}Х-тимидин и ОеДП иницирaн младунцима 3.дана живота	К	13,2 ± 0,14	3,8 ± 0,86	14,8 ± 0,95	0,8 ± 0,31
	Ф	14,2 ± 1,03	4,7 ± 0,50	11,0 ± 0,42	6,6 ± 0,44
	М	12,0 ± 0,79	4,1 ± 0,65	10,7 ± 0,42	3,0 ± 0,69
	В	11,7 ± 0,73	5,4 ± 0,89	10,8 ± 0,61	4,3 ± 0,40

*статистичка значајност

СРЕДЊЕ ВРЕДНОСТИ БРОЈА ОДОНТОБЛАСТА ДРУГОГ ГОРЊЕГ И ДОЊЕГ МОЛАРА ИНТАКТНИХ И ЕСТРАДИОЛОМ ТРЕТИРАНИХ ПАЦОВА 38. ДАНА ПО РОЂЕЊУ

Табела 2

ГРУПЕ ЖИВОТИЊА	Тачка мерења	Горњи молар: Укупан број ћелија	Горњи молар: Број маркирних ћелија	Доњи молар: Укупан број ћелија	Доњи молар: Број маркираних ћелија
^{3}Х-тимидин ињициран младунцима 3.дана живота	К	11,5 ± 0,77	2,5 ± 1,29	11,6 ± 0,79	2,5 ± 1,24
	Ф	12,4 ± 0,89	6,0 ± 1,13	11,5 ± 1,06	4,9 ± 0,42
	М	11,0 ± 0,97	3,5 ± 0,93	10,3 ± 0,91	5,5 ± 0,82
	В	10,5 ± 1,32	2,8 ± 0,72	10,8 ± 0,47	4,7 ± 1,06
^{3}Х-тимидин и ОеДП ињициран младунцима 3. дана живота	К	13,3 ± 0,80	8,0 ± 1,01*	13,6 ± 0,78	0,8 ± 0,41
	Ф	13,2 ± 0,31	9,2 ± 0,81*	11,0 ± 0,70	7,8 ± 0,56
	М	11,5 ± 0,68	5,3 ± 0,86	11,2 ± 0,81	5,6 ± 0,43
	В	11,8 ± 0,72	5,6 ± 0,80	10,2 ± 0,31	6,6 ± 1,37

*статистичка значајност

СРЕДЊЕ ВРЕДНОСТИ БРОЈА ВЕЗИВНИХ ЋЕЛИЈА ПУЛПЕ ПРВОГ И ДРУГОГ, ГОРЊЕГ И ДОЊЕГ МОЛАРА ИНТАКТНИХ И ЕСТРАДИОЛОМ ТРЕТИРАНИХ ПАЦОВА 38. ДАНА ПО РОЂЕЊУ

Табела 3

ГРУПЕ ЖИВОТИЊА		Горњи молар		Доњи молар	
		Укупан број ћелија	Број маркираних ћелија	Укупан број ћелија	Број маркираних ћелија
^{3}Х–тимидин ињициран младунцима 3.дана живота	први молар	20,6 ± 2,82	3,7 ± 0,83	20,4 ± 1,80	4,1 ± 0,28
	други молар	25,3 ± 1,28	4,9 ± 0,54	21,7 ± 1,78	5,3 ± 1,09
^{3}Х–тимидин и ОеДП ињициран младунцима 3.дана живота	први молар	18,7 ± 1,51	4,8 ± 0,64	18,7 ± 0,86	7,5 ± 3,53
	други молар	22,3 ± 2,08	4,2 ± 0,53	20,3 ± 1,38	6,4 ± 1,46

* статистичка значајност

Средње вредности укупног броја везивних ћелија пулпе првог горњег и доњег молара су потпуно идентичне, а средње вредности броја маркираних ћелија су знатно веће у доњих молара (табела 3). Статистички значајних разлика у укупном броју и броју маркираних ћелија у горњем и доњем молару није било у животиња третираних естрадиолом као и контролних.

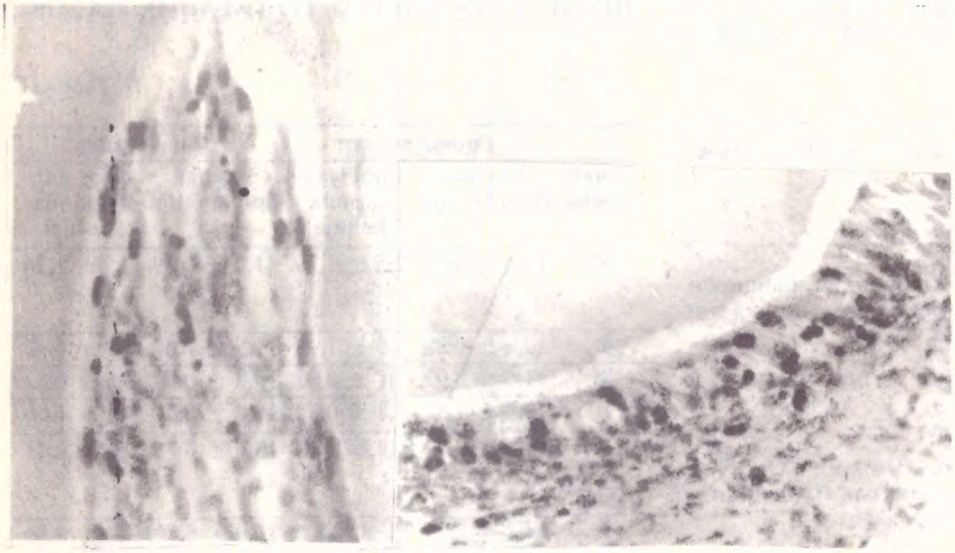

Сл.1. Одонтобласти предела квржице првог горњег моларног зуба пацова 38.дана живота третираног у неонаталном периоду са ОеDP.

Сл.2. Одонтобласти предела фисуре првог горњег моларног зуба пацова 38. дана живота третираног у неонаталном периоду са ОеDP.

Средње вредности укупног броја везивних ћелија пулпе другог моларног зуба горње и доње вилице су приближно исте у животиња инјицираних радиоактивним тимидином и животиња третираних естрадиолом (табела 3). У броју маркираних ћелија горњег и доњег молара статистичка разлика није запажена, мада су средње вредности броја маркираних ћелија нешто више у доњем молару.

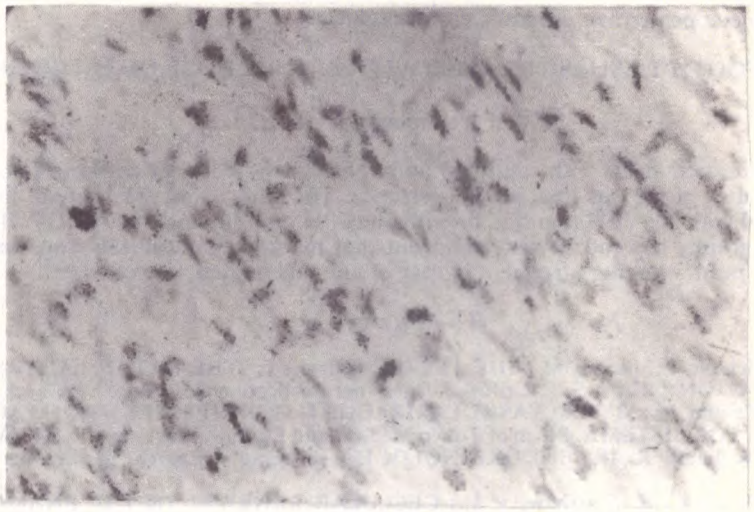

Сл.3. Везивне ћелије пулпе првог горњег молара пацова 38. дана живота третираног у неонаталном периоду са ОеДР.

Дискусија и закључак

Анализирајући добијене резултате уочено је да у контрола укупан број одонтобласта приближно је исти код првог горњег и доњег молара у свим испитиваним пределима. Број маркираних ћелија у истој групи експерименталних животиња је највећи у пределу врата првог горњег молара.

Укупан број одонтобласта у животиња третираних естрадиолом је приближан броју ћелија контролне групе. Међутим број маркираних ћелија огледне групе је већи у односу на контролну и статистички су значајне у пределима квржице и фисуре зуба првог горњег молара и фисуре зуба доњег молара.

Укупан број одонтобласта другог молара горње и доње вилице је приближно исти у компарацији са првим моларима у свим испитиваним пределима. Број маркираних ћелија другог горњег и доњег молара је већи у односу на прве моларе, како код контролних, тако и код третираних животиња. Статистички значајне веће вредности добијене су у истим пределима другог горњег и доњег молара, односно у пределима квржица и фисура зуба.

У току наших ранијих испитивања установљено је да највећи број маркираних одонтобласта је у животиња жртвованих 10. дана живота у пределу врата зуба. Ово би се могло објаснити повећаном активношћу ових ћелија у процесу развоја корена зуба. Овај податак није карактеристичан за животиње жртвоване 38. дана живота, пошто је у овом периоду развој зуба завршен.

Упоређујући добијене резултате укупног броја везивних ћелија пулпе и броја маркираних ћелија горњег и доњег молара контролне групе, уочено је да су ове вредности веће код другог моларног зуба. Анализирајући вредности броја везивних ћелија пулпе групе животиња третираних естрадиолом нису уочена значајна одступања у односу на контролну групу, како у укупном броју, тако и у броју маркираних ћелија пулпе.

На основу добијених резултата статистички значајне веће вредности у животиња третираних естрадиолом установљене су и код првог и код другог молара горње и доње вилице. Како је из литературе познато естрогени хормони делују како анаболици, и као такви имају генерализовано дејство на протеине, повећавајући њихово ниво. Исто тако делују стимулативно на синтезу RNK (Williams, 1974) утичући на биосинтезу протеина у ћелијама, чиме би и могли објаснити добијене резултате у овим испитивањима.

RAT TOOTH TISSUES TREATED WITH SINGLE DOSE OF ESTROGEN

Summary

The article deals with results of odontoblasts and connective tissue cells of the 1 and 2 molars of the rats treated with estrogen. The animals on the 3 day of life were s/c injected with 30μCi^{3}H tymidin, or with 30μCi^{3}H tymidin and 1000 OeDP. By autohystoradiography method it was found out that marked odontoblasts and connectiv cells of the pulp were more frequent in case of animals treated with estrogen.

Литература

1. Schour, I. Massler, M.: THE TEETH (poglavlje iz „THE RAT IN LABORATORY INVESTIGATION"). Farris E. J., Griffith J. Q. Hafner Publication Company, New York, 1962.
2. Tasumi, M.: SISTEM VASKULARIZACIJE U GORNJEM SEKUTIĆU PACOVA I RAZVITAK TOG SISTEMA. Bilten of Tokyo Medical and Dental University, 13: 2, 1966.
3. Williams, R. H.: ENDOKRINOLOGIJA, Beograd – Zagreb, Medicinska knjiga, 1974.
4. Smith, C. E., Warshawsky, H.: CELLULAR RENEWAL IN THE ENAMEL ORGAN AND THE ODONTOBLAST LAYER OF THE RAT INCISOR AS FOLLOWED BY RADIOAUTOGRAPHY USING ^{3}H–THYMIDINE. The Anatom. Record, vol. 183, N^0 4, 1975.
5. Smith, C. E., Warshawsky, H.: QUANTITATIV ANALYSIS OF CELL TURNOVER IN THE ENAMEL ORGAN OF THE RAT INCISOR EVIDENCE FOR AMELOBLAST DEATH IMMEDIATELY AFTER ENAMEL MATRIX SECRETION. The Anat. Record, vol. 187, N^0 1, 1977.
6. Orlowski W. A.: THE TURNOVER OF COLLAGEN IN THE DENTAL PULP OF RAT INCISOR. J. Dent. Res., vol. 56, N^0 4, 1977.
7. Живковић, А,: ГЕНЕЗА ПУЛПЕ ЗУБА ИНТАКТНИХ И ЕСТРАДИОЛОМ ТРЕТИРАНИХ ПАЦОВА. Магистарски рад, Београд, 1981.